

לשכת רב הקמפוס

אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבו עי

פרשת דברים תשע"א
מספר 926מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

מבנה פרשת דברים

כל מחלקי הספר¹ ציינו שרוב פרשה זו הוא נאום תוכחה היסטורי,² ובו מוכיח משה את העם על אירועי העבר. חמישה אירועים מזכיר משה בתוכחתו:

1. א: יג-יח: מינוי שרי האלפים ושרי המאות (על-פי שמ' יח).
2. א: יט-מ: סיפור המרגלים (על-פי במ' יג).
3. ב: מא-מד: סיפור המעפילים (על-פי במ' יד: מ-מה).
4. ב: א-ג, יא: אירועים שקרו כחצי שנה קודם לכן:³ סיבוב ארץ אדום (על-פי במ' כא: ד), והניצחון על סיחון ועוג (שם כ"א-ל"ה).
5. ג: יב-כ: הסכם ההתנחלות של שבטי ראובן וגד⁴ בעבר הירדן (על-פי במ' לב).

מכאן עולה שפרשת דברים מספרת מחדש כמה מאירועי המדבר, אלא שאזכורים אלה מעוררים שתי שאלות גדולות:

1. למה להזכיר שוב את שני האירועים האחרונים שהתרחשו זה עתה (4, 5), הלוא הדור שעומד להיכנס לארץ חווה אותם בעצמו?
2. מדוע מזכיר משה חמישה סיפורים אלה דווקא, הלוא היו אירועים אחרים כגון מכות מצרים, קריעת הים, מתן תורה, חטא העגל,⁵ המתאוים, מחלוקת קרח ועוד?

¹ מלבי"ם (פס' א); שד"ל (פנחס שלזינגר [מהדיר], פירוש שד"ל על חמשה חומשי תורה, תל-אביב תשכ"ו, עמ' 505); רד"צ הופמן (דוד צבי הופמן, ספר דברים [תרגום: צבי הר-שפר], כרך א, ירושלים תש"ך, עמ' יז). להצעות חלוקה אחרות ראו אצל ר' יהודה קיל (שנפטר לפני כמה שבועות, ויהיו הדברים לזכרו): "נאום הפתיחה של משה והערות להוראתו", בתוך: הגיונות במקרא ובחינוך, ירושלים תשנ"ו, עמ' 94-106, ושם (עמ' 94-95) הוא מביא גם את הצעות החלוקה של קסוטו, סגל וגרינץ, שאינן שונות במידה רבה מן ההצעות שהוצעו. הצעה חדשה המנסה להסביר את חלוקת הספר כולו לפרשיות השבוע לפי השיטה הבבלית ראו במאמרי (בדפוס): "חלוקת פרשות השבוע בספר דברים ותרומתה לזיהוי רעיונות יסוד בנאום משה", אורשת, ב (תשע"א).

² על מאפייניו של הנאום ראו ישראל ברוידא, הנאום בספר דברים – סגנונו ואמצעיו הרטוריים (עבודת דוקטור), תל-אביב תשל"ג.

³ כך עולה מסדר הכתובים במדבר כ-כא. בפרשת "מסעי" כתוב שאהרון מת בא' בתמוז (במ' לג: לח), ואירועי הכיבוש בעבר הירדן מופיעים בפרק כ"א, לאחר אירוע זה. וכבר נאמר בראשית הפרשה שנאומו של משה נפתח בא' בשבט.

⁴ המושג "שניים וחצי השבטים" אינו מדויק, שהרי המשא ומתן היה רק עם שני שבטים אלה, ומשה הוא שהוסיף בסופו של דבר (שם לג) את חצי שבט מנשה להסכם. לסיבת הדבר ראו, למשל, בפירוש אברבנאל.

ואמנם בפועל אין משה מסתפק באירועים אלה, ובהמשך פרקי הנאום הוא יעסוק בהרחבה במתן תורה (פרק ה) ובחטא העגל (פרק ט). כלומר, משה אינו מבקש להזכיר שנית את כל האירועים, אלא את האירועים המכוננים בתולדות דור המדבר. אך על רקע זה מתעצמת השאלה: מדוע הפרידם משה וסיפר בראשית נאומו את חמשת האירועים האלה דווקא, ולא מנה את כל האירועים לפי סדרם הכרונולוגי?

ניתן להציע ולומר כך: יש מסר שנלמד מחמשת האירועים המופיעים בפרשתנו. המשותף לכולם שהם עוסקים במערכת יחסי משה והעם. אחד מהם הוא כותרת, שניים מבטאים טעות של העם שהייתה נמנעת אילו הקשיב העם למשה, ושניים מבטאים את האמירה ש"אפשר גם אחרת". לדעתנו, מינוי שרי האלפים אינו מוזכר כאן כחזרה על "עצת יתרו" אלא כמושג מסמל של מכלול הקשיים בהנהגה שנתקל בהם משה לאורך ארבעים השנים. בשנים אלה הופנו תלונות רבות אליו, ובאזכור זה פותח משה את נאומו כאומר 'הרבה מן הבעיות והעיכוב הגדול של ארבעים השנים בהגעה לארץ נגרמו בעקבות תלונותיכם'. כלומר, האירוע הראשון הנזכר בתוכחת משה אינו אלא כעין משל וסמל המשמש פתיח לכל נאום הביקורת.

עתה ברור הקשר לסיפור המרגלים. סיפור זה הוא הגורם המעשי שהביא לסיבוב הגדול במדבר. אירוע זה, בעיקר לפי הנוסח בפרשתנו, לא היה צריך לקרות כלל, והוא קרה רק בגלל בקשת העם, כפי שמתואר: "וַתִּקְרְבוּן אֵלַי פְּלִכֶם וַתֹּאמְרוּ נְשַׁלְחָה אַנְשִׁים לְפָנֵינוּ וַיַּחְפְּרוּ לָנוּ אֶת הָאָרֶץ" (א:כב), כלומר בכך האשמה.

גם בסיפור המעפילים הייתה עמידה ישירה נגד משה שהזהיר בשם ה': "לֹא תַעֲלוּ וְלֹא תִלְחַמוּ כִּי אֵינֶנִּי בְּקִרְבְּכֶם" (א:מב).

לעומת סיפורים אלה, שאר התלונות, כגון בעיות המים והבשר או חטא העגל, הופנו כלפי הקב"ה, ולכן אין מקומם כאן, לדעתי.⁶

עדיין נותרה השאלה הראשונה - מדוע שב משה להזכיר את אירועי הכיבוש וההתיישבות של השנה האחרונה? נראה שמה שמתמש בהם כאנטיזה לאירועים הראשונים. בשני אירועים אלה התגלו מאפיינים חיוביים בהתנהגות העם, ומשה רצה לומר באמצעות תיאורם ש"אפשר גם אחרת": בסיפור הכיבוש של עבר הירדן מתגלה עם היוצא להילחם בעוז וללא תלונה, ובסיפור שניים וחצי השבטים מתברר שאם מנהלים משא ומתן מתוך רצון טוב והקשבה לצד האחר, אפשר לפתור את הכול. שהרי בתחילה חשב משה שמדובר בעוד חטא שבא לרפות את ידי העם, אך לאחר המשא והמתן התברר שהעם הרוויח גם מפקדי צבא חלוצים לפני המחנה וגם פתרון טוב ליישוב השטחים שנכבשו לא מכבר.

נסכם ונאמר: בחירת האירועים שמזכיר משה בראשית נאומו אינה מקרית אלא מבטאת היטב את הרצון של משה להדריך את ישראל קודם כניסתם לארץ שמכאן ואילך, גם ללא הנהגתו, עליהם לנהוג בחכמה יתרה.⁷

אם כן, נאומו ההיסטורי של משה בפרשת דברים הוא מובנה ומכוון, ונבקש לסכם ולהגדיר את הפרשה כך: לקחי העבר כמרכיב יסודי בהכנה לעתיד.

ד"ר יוסף פריאל

המרכז ללימודי יסוד ביהדות

⁵ אירוע זה יוזכר רק אחר כך, בפרשת עקב (ט:ז-כא).

⁶ וכאן חולקים אנו בניתוח מבנה הפרשה על הרב אלחנן סמט ("הנאום הראשון בספר דברים [פרקים א-ג]: המבוא ההיסטורי", בתוך: **עיונים בפרשות השבוע** – ויקרא במדבר דברים, סדרה שנייה, ירושלים תשס"ד, עמ' 314-332; 330). לדעתו, מערכת היחסים של העם עם ה' היא מרכז הכובד של הפרשה. לדעתנו, אילו כך היה, הייתה צריכה הפרשה לכלול גם את שאר האירועים שנזכרים בתורה בחומשים הקודמים, ובהם תלונות בני ישראל בנושאים שונים. אך לא כך היא. תזכורת חלקית וקצרה לאירועים אלה מופיעה בפרשת עקב דווקא (ט:כב; יא:1).

⁷ וראו עוד בסוגיה זו אצל קיל, בהערה 2 לעיל.